

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто методи оцінки інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіонів. Досліджено сучасний стан інвестиційної привабливості України. Запропоновано заходи, спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості, та напрями державної інвестиційної політики.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційна політика, методи оцінки інвестиційної привабливості.

Summary. The methods of estimation of investment climate and investment attractiveness of regions are considered. The modern state of investment attractiveness of Ukraine is explored. The measures directed on the increase of investment attractiveness and directions of state investment policy are offered.

Key words: investments, investment climate, investment attractiveness, investment policy, methods of estimation of investment attractiveness.

Постановка проблеми. Усі суспільства, з нижчим чи вищим рівнем розвитку, завжди потребують більше інвестицій, ніж у них є, для того, щоб мати змогу зростати й підвищувати життєвий рівень людей і діяльність економічних суб'єктів. Тому поряд із важливістю визначення потреби в інвестиціях винятково вагому роль відіграє зосередження уваги на створенні належних умов для залучення іноземних та українських власників до інвестування капіталу в Україну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем інвестиційного клімату звертається багато зарубіжних і вітчизняних вчених, дослідників, практиків-планерів і політиків, зокрема: І. Бланк, М. Жук, О. Ісаєва, С. Кривченко, С. Мочерний, Н. Навроцька, І. Павленко, І. Сазонець, С. Слава, П. Сегварі, С. Реверчук, А. Федорова та інші. Проте він залишається недостатньо вивченим та потребує подальшого поглибленого дослідження, оскільки інвестиційний клімат у країні досі залишається несприятливим.

Оцінка сучасного інвестиційного клімату в Україні, який значною мірою забезпечується формуванням державної інвестиційної політики, визначає мету цього напрямку дослідження.

Виклад основного матеріалу. Інвестиції відіграють важливу роль в розвитку економіки будь-якої країни світу, Україна в цьому випадку не є винятком. Завдяки залученню коштів до виробництва збільшуються його обсяги, модернізуються засоби, а в межах країни підвищується рівень ринкової конкуренції, платіжний баланс, розвивається інвестиційна інфраструктура. Інвестори визначають доцільність розміщення коштів у країнах світу, надаючи оцінку інвестиційному клімату.

Інвестиційний клімат — це сукупність чинників економічного, політичного, правового та соціального характеру, які бере до уваги інвестор, ухвалюючи рішення щодо здійснення інвестицій.

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні є однією із найважливіших умов

залучення інвестицій і подальшого економічного зростання країни.

Економічний термін «інвестиційний клімат» дозволяє визначити ту систему орієнтирів, у межах якої відбувається процес інвестування, і на основі цього намітити напрями ефективного використання інвестицій. Він включає в себе: стан економіки, соціально-економічну стабільність, рівень розвитку законодавчої бази, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури, рівень розвитку продуктивних сил, валютну і фіскальну політику, стан фінансово-кредитної системи та інвестиційного ринку, інвестиційну активність населення, статус іноземного інвестора та інші фактори.

В економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного [1] зазначено, що інвестиційний клімат — це сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, які сприяють (гальмують) процесу інвестування народного господарства (на макрорівні) та окремих підприємств, компаній, галузей (на мікрорівні).

М. Жук [2] розглядає інвестиційний клімат як сукупність соціально-економічних, суспільно-політичних, природних, екологічних та інших умов, які безпосередньо визначають масштаби, обсяги і темпи залучення інвестицій.

І. Сазонець, В. Федорова [3] вважають, що поняття інвестиційного клімату означає наявність таких умов інвестування, що впливають на переваги інвестора у виборі певного об'єкта інвестування.

Тобто загалом під поняттям «інвестиційний клімат» розуміють ступінь сприятливості ситуації, що складається в тій чи іншій країні (регіоні, галузі) для ймовірного надходження інвестицій у цю країну (регіон, галузь).

Характер інвестиційного клімату нерозривно пов'язаний із інвестиційною привабливістю держави або окремого регіону. У свою чергу, інвестиційну привабливість можна визначити як взаємозв'язок інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику (сукупність чинників, під впли-

вом яких складається вірогідність виникнення непередбачених фінансових втрат в умовах невизначеності результатів інвестиційної діяльності або вірогідність повного або часткового недосягнення результатів здійснення інвестицій). Інвестиційний потенціал (інвестиційна ємкість території) є сумою об'єктивних передумов для інвестицій.

Для кількісного опису і аналізу інвестиційних процесів ученими використовуються різні методи оцінки інвестиційних характеристик, які за специфікою об'єкта оцінювання можна розподілити на дві великі групи:

1) методи оцінки окремих інвестиційних характеристик;

2) методи оцінки узагальнювальних (інтегральних) інвестиційних характеристик.

Методи кожної з груп припускають як кількісну оцінку інвестиційних характеристик (на основі застосування показників, що мають кількісний вираз), так і їх якісну оцінку (шляхом вербального опису стану або рівня інвестиційної характеристики або застосування експертних оцінок).

Досить поширеною у вітчизняній практиці є методика, розроблена економістом І. Бланком у співпраці з інвестиційною компанією «Омега-Інстер». Вони запропонували здійснювати оцінювання інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіонів на підставі узагальнення таких даних:

— рівень розвитку економіки регіону (значущість 35 %);

— рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (15 %);

— демографічна характеристика регіону (15 %);

— рівень розвитку ринкових відносин та ринкової інфраструктури (25 %);

— наявність екологічного, інвестиційного, політичного, кредитного, комерційного, валютного ризиків (10 %).

Крім того, згідно з методикою І. Бланка інвестиційну привабливість регіонів можна розрахувати на основі таких синтетичних показників:

— рівень загальноекономічного розвитку регіону (потенційна потреба в обсягах інвестування, можливість формування інвестиційних ресурсів за рахунок власних джерел, соціальна ємність регіонального ринку);

— рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (можливості швидкої реалізації інвестиційних проектів, демографічна характеристика регіону (потенційний обсяг попиту населення на споживчі товари і послуги, можливості залучення кваліфікованої робочої сили у виробництва, що інвестуються);

— рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (ставлення місцевих органів самоврядування до розвитку ринкових реформ і створення відповідного підприємницького клімату);

— рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (ступінь безпеки діяльності в регіоні).

За цією методикою області поділяються на чотири групи: пріоритетної інвестиційної привабливості, достатньо високої інвестиційної привабливості, середньої інвестиційної привабливості, низької інвестиційної привабливості [4].

У нашій країні процес розміщення інвестицій відбувається не без участі держави, принаймні, існує інвестиційне законодавство, яке адаптовано до норм ЄС, діють 50 міжнародних угод, предметом яких є захист та сприяння інвестиціям, та це все на теоретичному декларативному рівні. На практиці реальну дію підтримки інвестиційних проектів з боку державних органів відчують керівники підприємств, які працюють в Україні. Саме їм достеменно відомо, чи створює влада належні умови для залучення інвестицій, чи ні.

Європейська Бізнес-асоціація з 25 листопада по 12 грудня 2013 року провела 22-гу хвилю трекінгового дослідження інвестиційного клімату в Україні. Здійснено опитування 105 керівників компаній-членів Асоціації з метою визначення індексу інвестиційної привабливості — оцінки інвестиційної привабливості України, що ґрунтується на регулярному моніторингу бізнес-клімату першими особами компаній-членів Асоціації.

Індекс інвестиційної привабливості розраховується як середнє арифметичне оцінок п'яти запитань:

1) Як Ви оцінюєте інвестиційний клімат в Україні?

2) Як Ви оцінюєте поточний інвестиційний клімат для Вашої компанії порівняно з попередніми трьома місяцями?

3) Які Ваші очікування щодо інвестиційного клімату в Україні на наступні три місяці?

4) Чи прибутковим, на Ваш погляд, буде для нових учасників ринку інвестування в Україні протягом наступних трьох місяців?

5) Які Ваші очікування щодо бізнес-середовища у Вашій основній галузі діяльності на наступні три місяці?

Підготовка до підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС спричинила зріст індексу інвестиційної привабливості у III кварталі 2013 р. після майже дворічних стабільно низьких експертних оцінок. Те, що ці очікування бізнесу не справдилися, призвело до суттєвого падіння індексу у IV кварталі 2013 р. до найнижчого рівня за всю історію його вимірювання — до 1,81 із п'яти можливих. Очікування на перший квартал 2014 року є також негативними, експерти вважають, що інвестиційний клімат в Україні буде й далі погіршуватися.

Вперше за всю історію вимірювань експерти практично не називали позитивних змін у інвестиційному кліматі. Були лише поодинокі спроби

знайти позитив у тому, що в процесі підготовки до Вільнюського саміту були зроблені деякі кроки у напрямку євроінтеграції. Крім того, із 105 керівників компаній-членів Асоціації ніхто не визначив у IV кварталі 2013 року «інвестиційний клімат як однозначно сприятливий для інвестування», а понад 90 % опитаних керівників компаній визначили інвестиційний клімат в Україні як несприятливий для інвестування.

Найважливіша негативна подія IV кварталу — відмова України від підписання Угоди про Асоціацію. Про це сказало більше 50 % експертів, відмічаючи також негативні наслідки цього — політичну нестабільність, дефіцит бюджету, ризики падіння гривні. Решта експертів відмічає подальше погіршення економічної ситуації, корупцію, адміністративний тиск на бізнес. Головний контекст цих оцінок — відсутність будь-якої надії на покращання ситуації.

Серед основних негативних змін у інвестиційному кліматі протягом останніх 3 місяців зазначено: непідписання Угоди про Асоціацію — 42 %; адміністративний та економічний тиск на бізнес, корупція — 20 %.

В оцінці ситуацій з розв'язання проблем, які мають безпосереднє відношення до інвестування, експерти не відчували зрушень в жодному з напрямків протягом останніх трьох місяців. Найгірша ситуація залишається в реформуванні судової системи — 1,6 та корупції — 1,5 (в діапазоні значень: 1 — повністю несприятлива; 2 — швидше сприятлива, ніж несприятлива).

Стосовно семи ключових проблем, які піднімає Європейська Бізнес-асоціація в контексті бізнесу і стосунків з владою, оцінки залишаються переважно незмінними: поточна ситуація вважається експертами майже повністю несприятливою для вирішення проблем корупції та судової системи, скоріше несприятливою для земельних питань, відшкодування ПДВ, технічних бар'єрів торгівлі, валютного регулювання та митних процедур.

Невиправданість очікувань бізнесу, пов'язаних з підготовкою до підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС, призвело до суттєвого падіння індексу на фоні дворічних стабільно низьких експертних оцінок. Основними перешкодами для вдалого розміщення інвестицій є відсутність зрушень у реформуванні судової системи, корупція та валютне регулювання, оцінка якого за останні роки зазнала суттєвого регресу [5].

Очевидно, що Україна потребує чіткої, збалансованої програми розвитку інвестиційної діяльності, серйозної лібералізації та трансформації податкової системи. Доцільно зменшити кількість пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, але збільшити обсяги їх фінансування,

у тому числі з акцентом на іноземних інвесторів, оскільки власних ресурсів недостатньо.

Покращити інвестиційний клімат країни можливо за рахунок різноманітних заходів, зокрема забезпечення чіткого правового поля інвестиційної діяльності, макроекономічної та політичної стабільності, запровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій і бюджетних позик на розвиток пріоритетних сфер галузей економіки, подолання бюрократичних бар'єрів, корупції, забезпечення правового захисту інвестицій, покращення інформаційного забезпечення та інвестиційної інфраструктури.

За стратегічним змістом і практичним оформленням політика регулювання надходження прямих іноземних інвестицій в Україні має ефективно узгоджувати складну комбінацію інтересів іноземних та національних інвесторів. Офіційно визнані форми підтримки національної економіки та національного приватного бізнесу несуть менші ризики для економіки, оскільки підлягають контролю з боку громадських та експертних професійних організацій, ніж «ручне» регулювання, яке повністю перебуває у тіні.

Отже, можна зауважити, що політика регулювання та заохочення іноземних інвесторів до України вимагає вдосконалення та значного корегування. Розвиток та експансія великого національного приватного бізнесу, який теж поступово входить на міжнародну арену і стає транснаціональним, необхідність підвищення його ефективності та конкурентоспроможності й отримання нових потоків прямих іноземних інвестицій вимагають лібералізації та вдосконалення національної інвестиційної політики в Україні.

Література

1. Економічна енциклопедія [Текст] : у 3 т. Т. 3 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.
2. Жук М. В. Регіональна економіка [Текст] : підручник / М. В. Жук. — К. : ВЦ «Академія», 2008. — 416 с.
3. Сазонь І. Л. Інвестування : підручник / І. Сазонь, А. Федорова. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 312 с.
4. Інвестологія: наука про інвестування : навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. — К. : Атака, 2001. — 264 с.
5. Аналіз індексу інвестиційної привабливості в Україні, за дослідженням ЄБА за 2008–2013 (IV квартал) [Електронний ресурс] // Інвестгазета за 12.04.2014 р. — Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-investiciynoyi-privablivosti-v-ukrayini-za-doslidzhennyam-ieba-2008-2013-iv-kvartal>.